

CEZARY BŁASZCZYK

William Graham Sumner – liberał konserwatywny

Wprowadzenie do przekładu

William Graham Sumner – A Conservative Liberal

Introduction

ABSTRACT: William Graham Sumner (1840–1910) is considered as one of the greatest conservative liberals and the father of American sociology. As an epigone of 19th-century *laissez-faire*, individualism and political freedom, he influenced both American conservatism and libertarianism. The author of *The Forgotten Man* highly valued ideals of voluntarism. Among other arguments, he strongly condemned organized public aid, in particular benefits for unemployed but fit to work. Humanity, he believed, is expressed fully in an independent and responsible person. Although it is a subject of some controversy in American literature, Sumner is generally regarded as a social Darwinist.

KEY WORDS: Sumner • conservative liberalism • American liberalism • social Darwinism

William Graham Sumner (1840–1910) uważany jest za jednego z najwybitniejszych konserwatywnych liberałów oraz ojca amerykańskiej socjologii. Urodził się w Paterson w stanie New Jersey, 30 października 1840 r. w rodzinie robotnika kolejowego. Wychowywany był w szacunku do ciężkiej pracy, uczciwości i samodzielności – wartości, które w swojej późniejszej twórczości słał jako fundament wolnego społeczeństwa. Staraniom ojca oraz nadzwyczajnym zdolnościom intelektualnym zawdzięczał przyjęcie na Uniwersytet w Yale, z którym związany był niemal przez całe życie. Nie wziął udziału w Wojnie Secesyjnej, ponieważ uważał, że lepiej przysłużyć się krajowi kontynuując studia. W 1863 r. udał się zatem do Europy, gdzie (m.in. w Oxfordzie) podjął studia z zakresu filologii klasycznej i teologii. Wówczas to nawiązał kontakty z przedstawicielami Szkoły Man-

chesterskiej oraz najwybitniejszym przedstawicielem doktryn liberalizmu konserwatywnego oraz społecznego darwinizmu, Herbertem Spencerem. W 1866 r. powrócił do Stanów Zjednoczonych, by już sześć lat później objąć stanowisko profesorskie w Yale. Funkcję tę sprawował przez niemal czterdzieści lat, aż do 1909 r., gdy ze względu na zły stan zdrowia zmuszony został zakończyć karierę akademicką. Mówił w dwunastu językach, w tym po polsku. Był twórcą oraz kierownikiem pierwszej katedry politologii i socjologii w Stanach Zjednoczonych. Wypowiadał się na tematy społeczne, ekonomiczne, polityczne i kulturoznawcze, a w swoich badaniach zajmował się także historią, teologią i matematyką. Jego wykłady i pisma (również publicystyka) cieszyły się niezwykłą popularnością i uznaniem. Ostre pióro przysporzyło mu oczywiście wrogów, zwłaszcza pośród zorientowanych na poszerzanie zakresu kompetencji państwa polityków oraz działaczy ruchu progresywistycznego. W dowód zasług, jakie poczynił dla rozwoju nauki kierownik katedry socjologii w Yale do dziś przyjmuje honorowy tytuł „William Graham Sumner Professor of Sociology”. Jako epigon XIX-wiecznego leseferyzmu i negatywnie pojmowanej wolności politycznej Sumner wywarł wpływ zarówno na amerykański konserwatyzm, jak i dopiero mający się narodzić libertarianizm.

Autor *Zapomnianego człowieka* wysoko cenił ideały woluntaryzmu. Wolność polityczna, indywidualizm, swoboda wypowiedzi, czy rozdział kościoła i państwa były jego zdaniem wielkim przywilejem i zdobyczą mieszkańców Stanów Zjednoczonych. Jednocześnie opowiadał się przeciw jusnaturalizmowi i demokracji, wpisanym przecież w tradycję amerykańskiego liberalizmu. Instytucje społeczne, w tym prawa podmiotowe, miały być wyłącznie produktem ludzkiego umysłu. W odniesieniu do polityki międzynarodowej był krytykiem tzw. amerykańskiego imperializmu (pełnił obowiązki wiceprzewodniczącego słynnej Anti-Imperialist League). Rok po wojnie amerykańsko-hiszpańskiej w 1898 r. wygłosił przemówienie pt. „Podbój Stanów Zjednoczonych przez Hiszpanię”, w którym dowodził, że militarystyka i interwencjonizm na płaszczyźnie międzynarodowej doprowadzi do ograniczenia wolności politycznej i ekonomicznej wewnątrz kraju, a w konsekwencji uczyni Amerykę równie słabą i bierną, co nieznaną woluntaryzmu Hiszpanię. Liberalizm Sumnera miał zatem charakter integralny. Zaangażowanie państwa na płaszczyźnie międzynarodowej było nieodrodnie związane z zasadami społeczeństwa obywatelskiego, a wolności polityczne – z ekonomicznymi (w szczególności nierozdzielna z wolnością była instytucja własności).

Sumner może być także postrzegany jako naczelnny eksponent Szkoły Manchesterskiej w Stanach Zjednoczonych. Jego wizja ekonomii politycznej

nawiązywała do najdalej idących postulatów klasycznego liberalizmu i le-seferyzmu. Zakładała swobodę handlu i kontraktowania, a nade wszystko maksymalnie możliwe wycofanie państwa z gospodarki. Za niedopuszczalną interwencję uznane były m.in. pieniądz fiducjarny (nieoparty na standardzie złota), ustawowe odsetki maksymalne, a nade wszystko protekcjonizm gospodarczy (przede wszystkim polityka celna i ustawowe uprzywilejowanie związków zawodowych). Na pracy i kapitale miał opierać się nie tylko gmach ustroju gospodarczego owego państwa minimum, ale wręcz cała cywilizacja. Tak zdecydowane poglądy czyniły Sumnera zagorzałym przeciwnikiem socjalizmu i progresywizmu, wszelkich form etatyzacji.

Sumner potępiał także zorganizowaną pomoc publiczną, w szczególności opłacane z budżetu zasiłki dla zdrowych fizycznie, lecz niezaradnych. Przede wszystkim, tłumaczył, stanowiły one źródło przerostu kompetencji państwa i obciążenie dla uczciwych obywateli, zmuszonych do utrzymywania rządowych programów. To właśnie owi ciężko pracujący, płacący podatki, utrzymujący siebie i najbliższych, prości i cnotliwi ludzie stanowili dla Sumnera „zapomnianego człowieka”. Na osoby te, dowodził, zrzucano całą odpowiedzialność za uchwalane przez pięknoduchów i demagogów programy pomocy społecznej. Zapomniany człowiek, bohater przedstawianego eseju, to istota, o której nikt nie pamięta, ponieważ bez słowa skargi znosi i funduje kolejne przywileje przyznawane gnuśnym wyborcom i wyrachowanym politykom.

Sumner uważał także, że pomoc publiczna łagodzi jedynie objawy problemów społecznych. Nie wykluczał wsparcia dla rzeczywiście niezdolnych do pracy, którzy w nędzy znaleźli się nie ze swojej winy. W odniesieniu do pozostałych natomiast postulował, by zostali oni zderzeni z surowymi prawami przyrody, które albo zmuszą ich do działania, albo pozbawią życia. „Gdy widzisz pijaka, leżącego w rynsztoku, czujesz odrazę, lecz jednocześnie jest ci go żal”¹, pisał. Tymczasem

pijak w rynsztoku jest dokładnie tam, gdzie powinien być. Natura prowadzi go swoimi ścieżkami po trochu wywodząc z tego świata tak, jak na mocy jej praw stopniowemu rozkładowi ulega wszystko, co stanowi jej pomyłkę².

Człowieczeństwo wyraża się w pełni bowiem wyłącznie w osobie samodzielnej, wolnej i odpowiedzialnej. To właśnie problemu niezależności jednostek

¹ W.G. Sumner, *The Forgotten Man*, [w:] *idem, The Forgotten Man and Other Essays*, red. A.G. Keller, New Haven 1919, s. 479.

² *Ibidem*, s. 480.

i potrzeby umożliwienia człowiekowi swobodnej konkurencji z innymi w ramach społeczeństwa dotyczy najślynniejsza publikacja Sumnera, *What Social Classes Owe to Each Other (Co klasy społeczne są sobie nawzajem dłużne)* z 1883 r. Chociaż stanowi to przedmiot pewnych kontrowersji w amerykańskim piśmiennictwie, Sumner powszechnie uważany jest zatem za społecznego darwinistę. W konsekwencji autor *Zapomnianego człowieka* dość czytelnie wpisuje się w ramy XIX-wiecznego konserwatywnego liberalizmu, jawiąc się wręcz jako amerykański eksponent spenceryzmu.

Co współczesnemu polskiemu czytelnikowi oferuje lektura eseju, który napisano niemal sto pięćdziesiąt lat temu i to w odniesieniu do ówczesnego świata polityki amerykańskiej? Najłatwiej byłoby powiedzieć, że Sumner to jeden z ojców socjologii, filozof polityczny, patron określonego nurtu w konserwatyźmie, stąd też jego pisma wypadają znacząco. Warto jednak podkreślić, że omawiany autor na stałe wprowadził ideę „zapomnianego człowieka” do amerykańskiego piśmiennictwa i polityki, a kolejne pokolenia pisarzy i działaczy odnosiły się do niej pośrednio bądź *explicitie*. Nie znając myśli Sumnera, nie zrozumiemy więc w pełni XX-wiecznej transformacji amerykańskiej myśli politycznej. W pewien sposób to właśnie przywracanie pamięci o defaworyzowanych w określonych warunkach politycznych lub gospodarczych stało się motorem napędowym przeobrażeń ustrojowych Ameryki. Dość przypomnieć „zapomnianego człowieka” Franklina Delano Roosevelta, którego godność wymagała – zdaniem prezydenta – realizacji wolności pozytywnej i szeroko zakrojonych projektów państwowych³. Dokonując rewizji liberalizmu, Roosevelt parafrazował zatem również koncept „zapomnianego człowieka”. Wobec tego nie dziwi, że do omawianej idei nawiązał w swojej mowie inauguracyjnej także XXI-wieczny trybun ludowy, prezydent Donald Trump⁴. Innymi słowy, bez znajomości tak istotnej dla amerykańskiej kultury politycznej koncepcji trudno o pełne zrozumienie programów i doktryn rezonujących na cały świat.

Wreszcie wydaje się, że lektura eseju Sumnera ma jeszcze głębszy, nieograniczony do walorów poznawczych, sens. Tekst piętnuje bowiem protekcyjność i biurokrację oraz przypomina o prawdziwych źródłach dobrobytu (kapitał i praca). Trochę w stylu pism Alexis de Tocqueville’a zwraca uwagę na społeczne (socjologiczne) fundamenty demokracji i liberalizmu.

³ F.D. Roosevelt, *Radio Address from Albany, New York: “The ‘Forgotten Man’ Speech”*, April 7, 1932, [w:] *The American Presidency Project*, red. G. Peters, J.T. Wooley, <http://www.presidency.ucs.edu/ws/?pid=88408>, 10.7.2017.

⁴ D.J. Trump, *Inaugural Address*, January 20, 2017, [w:], *The American Presidency Project*, red. G. Peters, J.T. Wooley, <http://www.presidency.ucs.edu/ws/index.php?pid=120000>, 10.7.2017.

W tym sensie był mową oskarżycielską wobec systemu, który w porównaniu z dzisiejszym mógłby uchodzić za skrajny przypadek leseferyzmu. Praktyki, które wywoływały najwyższe oburzenie autora współcześnie są powszechnie akceptowane jako norma i nie poddaje się ich już dyskusji. W konsekwencji, „Zapomniany człowiek” może stanowić wyrzut sumienia dla coraz większej liczby tych, którzy bezrefleksyjnie poświęcają indywidualną wolność dla bezpieczeństwa. Tym, którzy dokonali już świadomych wyborów aksjologicznych oferuje z kolei zaproszenie do uczciwej debaty. Wszak – jak głosił Frédéric Bastiat – projektując jakiegokolwiek rozwiązania, należy mieć na uwadze zarówno to, co widać, jak i to czego nie widać (dalekosiężne skutki oraz utracone korzyści).

Do najważniejszych prac Sumnera należą *A History of American Currency* (1874), przywoływane już *What Social Classes Owe to Each Other* (1883), *Alexander Hamilton* (1892), *A History of Banking in the United States* (1896), *Folkways. A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores, and Morals* (1907)⁵, *The Science of Society* (1927). Prezentowany poniżej esej *The Forgotten Man* jest jedną z kilku wersji bodaj najpopularniejszego z wykładów Sumnera. Pochodzi z wydanego pośmiertnie zbioru *The Forgotten Man and Other Essays* (red. A.G. Keller, Yale University Press, New Haven 1919).

CEZARY BŁASZCZYK – dr prawa, adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Radca prawny, członek OIRP w Warszawie. Autor pierwszego pełnego przekładu rozprawy *Common Sense* Thomasa Paine’a. Napisał m.in.: *Amerykańska myśl wolnościowa: od liberalizmu do libertarianizmu* (Warszawa 2018) oraz *Propertarianistyczne teorie prawa autorskiego* (Warszawa 20118), a także wiele innych publikacji naukowych i popularyzatorskich.

CEZARY BŁASZCZYK – PhD in law, an adjunct at the Faculty of Law and Administration, University of Warsaw. Attorney at law, member of the OIRP Warsaw. Translator of the first full Polish translation of *Common Sense* by Thomas Paine. He wrote *inter alia*: *Amerykańska myśl wolnościowa: od liberalizmu do libertarianizmu* (Warsaw 2018) – *Amerykańska myśl wolnościowa*; *Propertarianistyczne teorie prawa autorskiego* (Warsaw 20118) and many other scientific and popularizing publications.

⁵ Wyd. pol. *Naturalne sposoby postępowania w gromadzie*, przeł. M. Kempny, K. Romanişzyn, Warszawa 1995.

